

Keynes' samfundsopfattelse

Jørgen H. Gelting

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

SUMMARY: *The views and attitudes which Keynes in his youth developed under the influence of Cambridge and the Bloomsbury group were of lasting importance to his later work. Under the great depression of the 1930'es and the second war his views became more radical and critical of capitalism. The true interpretation of his last paper in the Economic Journal must remain an unsolved problem.*

John Maynard Keynes voksede op i et moderat velstående akademikerhjem. Hans barndom og ungdom faldt inden for den victorianske og edwardianske periode.

Det ville have været forbavsende, hvis intelligente unge mennesker ikke havde reageret mod den victorianske tidsånd. For Keynes og den kreds, han tilhørte — den eksklusive og såkaldt hemmelige Cambridge-forening Apostlene og senere Bloomsbury-gruppen — fik fremkomsten 1903 af Moore's *Principia Ethica* afgørende betydning. I et *Memoir*, forfattet formentlig omkring 1938, skrev Keynes om bogens virkning: »The influence was not only overwhelming; ... it was exciting, exhilarating, the beginning of a renaissance, the opening of a new heaven on a new earth, we were the forerunners of a new dispensation...« (CWK X pp. 435 ff.). Det var helt overvejende bogens kap. VI *The Ideal*, man fæstnede sig ved, og som Keynes i sit *Memoir* sammenfattede i, at »one's prime objectives in life were love, the creation and enjoyment of aesthetic experience and the pursuit of knowledge« (CWK X p. 436). Hos Moore var imidlertid sidstnævnte formål sekundært i forhold til de to førstnævnte. I *Principia Ethica* kap. VI (p. 188) skrev Moore »By far the most valuable things, which we know or can imagine, are certain states of consciousness, which may be roughly described as the pleasures of human intercourse and the enjoyment of beautiful objects« (hvor objects inkluderer mennesker) — og videre (p. 195) »In the first place... it is plain that, where we believe, the question whether what we believe is true or false, will generally have a most important bearing upon the value of our belief as a means,« og (p. 196) »It is, indeed, certain that the chief importance of most knowledge — of the truth of most of the things which we believe — does in this world, consist in its extrinsic advantages: it is immensely valuable as a means«.

Keynes' og hans vennekreds' tilegnelse af Moore's bog var stærkt selektiv. I sit *Memoir* skrev Keynes: »There was one chapter in the *Principia* of which we took not the slightest notice«. Det var det femte kapitel om *Ethics in Relation to Conduct*. «We enti-

Keynes' samfundsopfattelse

Jørgen H. Gelting

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

SUMMARY: *The views and attitudes which Keynes in his youth developed under the influence of Cambridge and the Bloomsbury group were of lasting importance to his later work. Under the great depression of the 1930'es and the second war his views became more radical and critical of capitalism. The true interpretation of his last paper in the Economic Journal must remain an unsolved problem.*

John Maynard Keynes voksede op i et moderat velstående akademikerhjem. Hans barndom og ungdom faldt inden for den victorianske og edwardianske periode.

Det ville have været forbavsende, hvis intelligente unge mennesker ikke havde reageret mod den victorianske tidsånd. For Keynes og den kreds, han tilhørte — den eksklusive og såkaldt hemmelige Cambridge-forening Apostlene og senere Bloomsbury-gruppen — fik fremkomsten 1903 af Moore's *Principia Ethica* afgørende betydning. I et *Memoir*, forfattet formentlig omkring 1938, skrev Keynes om bogens virkning: »The influence was not only overwhelming; ... it was exciting, exhilarating, the beginning of a renaissance, the opening of a new heaven on a new earth, we were the forerunners of a new dispensation...« (CWK X pp. 435 ff.). Det var helt overvejende bogens kap. VI *The Ideal*, man fæstnede sig ved, og som Keynes i sit *Memoir* sammenfattede i, at »one's prime objectives in life were love, the creation and enjoyment of aesthetic experience and the pursuit of knowledge« (CWK X p. 436). Hos Moore var imidlertid sidstnævnte formål sekundært i forhold til de to førstnævnte. I *Principia Ethica* kap. VI (p. 188) skrev Moore »By far the most valuable things, which we know or can imagine, are certain states of consciousness, which may be roughly described as the pleasures of human intercourse and the enjoyment of beautiful objects« (hvor objects inkluderer mennesker) — og videre (p. 195) »In the first place... it is plain that, where we believe, the question whether what we believe is true or false, will generally have a most important bearing upon the value of our belief as a means,« og (p. 196) »It is, indeed, certain that the chief importance of most knowledge — of the truth of most of the things which we believe — does in this world, consist in its extrinsic advantages: it is immensely valuable as a means«.

Keynes' og hans vennekreds' tilegnelse af Moore's bog var stærkt selektiv. I sit *Memoir* skrev Keynes: »There was one chapter in the *Principia* of which we took not the slightest notice«. Det var det femte kapitel om *Ethics in Relation to Conduct*. «We enti-

rely repudiated a personal liability on us to obey general rules. We claimed the right to judge every individual case on its merits, and the wisdom experience and self-control to do so successfully... we recognized no moral obligation on us, no inner sanction, to conform or obey«. Herom bemærkede Bertrand Russell i sin selvbiografi 1872-1914 (1967, s. 71), at »Moore gave due weight to morals and by his doctrine of organic unities avoided the view that the good consists of a series of isolated passionate moments, but those who considered themselves his disciples ignored this aspect of his teaching and degraded his ethics into advocacy of a stuffy girls-school sentimentalizing«. Sidstnævnte karakteristik er måske ikke ganske adækvat i betragtning af moralsk praksis blandt Apostlene og i Bloomsbury-kredsen. I sin bog om Keynes tilsluttede Harrod sig Keynes' kritik af Moore i *My Early Beliefs*: «... it is remarkable how oblivious he managed to be of the qualities of the life of action, and also of the pattern of life as a whole«, og tilføjede for egen regning, at »looked at from a broad point of view, Moore's list of »goods« is cloistered and anaemic«. Afstanden er stor fra Moore's *Principia* til Eduard Bernstein's ny-kantianske »Der Weg ist alles, das Ziel nichts«, og Georges Sorel's i den til D. Halévy henvendte introduktion: »... la légende du Juif-Errant est le symbole des plus hautes aspirations de l'humanité, condamnée à toujours marcher sans connaître le repos«. (Sorel 1908).

I sin bog *Bloomsbury* (1968, p. 74) har Quentin Bell givet grunde til at tro, at Keynes' fremstilling i hans 1938-*Memoir* skal tages med forbehold og en del af indholdet — således eksemplerne på de i kredsen diskuterede emner — peger unægtelig i samme retning. Men at Bloomsbury-kredsen og dens opfattelse af Moore's *Principia* satte et blivende præg på Keynes' tankesæt, derpå tyder f.eks. forordet til *Essays in Persuasion* (1931, CWK X), hvor Keynes angav som sin centrale opfattelse, at det økonomiske problem »is nothing but a frightful muddle, a transitory and unnecessary muddle«, og udtalte det håb og den tro, at »the day is not far off when the economic problem will take the back seat where it belongs, and that the arena of the heart and head will be occupied, or reoccupied, by our real problems — the problems of life and of human relations, of creation and behaviour and religion«.

Freud virkede mere realistisk, når han i sin indtagende, om end vel fantasifulde, lille bog *Das Unbehagen in der Kultur* polemisk vendt mod marxistisk opfattelse skrev, at selv hvis de økonomiske konflikter skulle blive bragt til ophør, vil der bestå talrige andre kilder til befolkningsgrupper konflikter.

I sit essay fra 1928 *Economic Possibilities for our Grandchildren* anskuede Keynes tilsyneladende det økonomiske problem som et teknisk, objektivt løseligt problem: »... the economic problem should be a matter for specialists — like dentistry. If economists could manage to get themselves thought of as humble, competent people, on a level with

dentists, that would be splendid«. (CWK X, p. 332). Dette indebar dog ikke, at han var blind for interessekonflikterne mellem befolkningsgrupper.

I essayet *Am I a Liberal* (CWK X, p. 297) hedder det om arbejderpartiet: »it is a class party, and the class is not my class. If I am going to pursue sectional interests at all, I shall pursue my own. ... I can be influenced by what seems to me to be justice and good sense; but the class war will find me on the side of the educated bourgeoisie«.

Ikke sjældent fremstilles Keynes' indsats som en redningsaktion for kapitalismen — ligesom tidligere Adam Smith fremstilles som kapitalismens apologet; begge dele med urette. I *Wealth of Nations* behandlede Smith forholdet mellem samfundets og de tre klassers — jordejernes, arbejderne og kapitalisternes — interesser. Herom skrev han, at jordejerne havde positiv interesse i forøgelse af den almindelige velstand, som ville medføre højere jordrente; men at de var for dumme til at indse de økonomiske sammenhænge: at arbejderne ligeledes havde interesser sammenfaldende med hele samfundets; men at de havde for ringe muligheder for at blive klar over de økonomiske forhold; og endelig at kapitalisterne havde interesser modsat de andre klassers, og at derfor økonomisk-politiske forslag fra kapitalisterne altid måtte betragtes med den største mistænksomhed.

I essayet fra 1926 *The End of Laissez-Faire* (CWK X) sondrede Keynes mellem frikonkurrencen som teoretisk model, der er et nyttigt, foreløbigt udgangspunkt for teorien, og som grundlag for økonomisk-politiske beslutninger, hvor den er fatalt uegnet som følge af dens manglende realisme. Keynes' konklusion om det kapitalistiske system var, at »capitalism, wisely managed, can probably be made more efficient for attaining economic ends than any alternative systems yet in sight, but that in itself it is in many ways extremely objectionable«. (CWK X, p. 294). Hvad Keynes finder særlig frastødende ved kapitalismen, er pengebegærligheden. I *Economic Possibilities for our Grandchildren* (CWK X, p. 329) siges det, at når det økonomiske problem er løst, vil »the love of money as a possession — as distinguished from the love of money as a means to the enjoyments and realities of life ... be recognised for what it is, a somewhat disgusting morbidity, one of those semi-criminal, semi-pathological propensities which one hands over with a shudder to the specialists in mental disease«.

Som elementer i wise management af kapitalismen anfører Keynes eksempelvis decentralisering af den offentlige sektor; den automatiske, gradvise omdannelse af store, private selskaber til reelt, om ikke formelt public corporations; stabilisering af den samlede økonomiske aktivitet ved central kontrol med penge- og kreditsystemet og øget økonomisk information; offentlig styring af den samlede opsparing og investering, herunder investeringens fordeling mellem ind- og udland og kontrol med kapitalbevægelserne.

I *Am I a Liberal* havde Keynes taget afstand fra *the hereditary principle*, som hidrørende fra det feudale system, men karakteriseret som væsensfremmed, overflødigt og skadeligt for økonomisk effektivitet.

Selv uden nærmere præcisering er det åbenbart, at nogle af disse forslag er ganske vidtgående. Under indtryk af 1930'ernes depression indtraf en yderligere radikaliserings af Keynes' tankegang i særdeleshed vedrørende internationale relationer. Dette kom først og fremmest til udtryk i artiklen *National Selfsufficiency*, offentliggjort i sommeren 1933 i *The New Statesman and Nation* og i *Yale Review* (CWK XXI p. 233 ff.). Keynes argumenterede her for ønskeligheden af en højere grad af selvforsyning under henvisning til dels, at det ville fremme fredelig sameksistens mellem landene, at kampen om eksportmarkeder blev mindre intensiv, dels at det økonomiske tab ved øget selvforsyning ville være relativt begrænset, begrundet med en formodning om, at den internationale arbejdsdelings fordele var blevet mindre, end de havde været i det 19. århundrede. Hovedargumentet var dog, at højere selvforsyningsgrad ville øge mulighederne for at føre en mod fuld beskæftigelse sigtende økonomisk politik, som samtidig ville mindske behovet for aggressiv eksportpolitik. Videre henviste Keynes til private rentabilitetsovervejelser irrelevans under omfattende arbejdsløshed og ledig kapacitet.

»The decadent international but individualistic capitalism, in the hands of which we found ourselves after the war, is not a success. It is not intelligent, it is not beautiful, it is not just, it is not virtuous — and it doesn't deliver the goods. ...

... In matters of economic detail, as distinct from the central controls, I am in favour of retaining as much private judgement and initiative and enterprise as possible. But I have become convinced that the retention of the structure of private enterprise is incompatible with that degree of material well-being to which our technical advancement entitles us, unless the rate of interest falls to a much lower figure than is likely to come about by natural forces operating on the old lines«. (CWK XXI, pp. 239-40). Keynes gentog her — næppe ganske uden erindring om fremstillingen i Stuart Mill *Principles*, book IV — sin tidligere fremsatte opfattelse, at i UK kunne nogle få tiårs investeringer bringe renten ned nær nul — vel at mærke under den forudsætning, at kontrol med kapitalbevægelserne afskærmede den britiske økonomi mod andre landes. Artiklen slutter imidlertid med advarsel mod tre med økonomisk nationalisme forbundne farer: doktrinær dumhed, overdreven hast, og undertrykkelse af kritik.

Vedrørende den i 1930'erne aktuelle, britiske økonomiske politik bestod der vidtgående enighed mellem Keynes og flertallet af britiske økonomer, i enkelte tilfælde manifesteret i fælles henvendelser til regering og/eller offentlighed. *General Theory's* ærinde var ikke at foreslå en hidtil ukendt økonomisk politik, men at bringe teorien i overensstemmelse med økonomisk-politiske anbefalinger, om hvilke der herskede udbredt enighed. Bemærkelsesværdig som kontrast til senere udbredte forestillinger om Keynesiansk

økonomisk politik er videre ikke mindst Keynes' artikler i *The Times*, januar 1937 (CWK XXI, pp. 384 ff.), hvor han på et tidspunkt med fremdeles høj arbejdsløshed anbefalede skattefinansiering af forsvarsudgifterne og udskydelse af offentlige arbejder til reserve mod et eventuelt senere fald i aktiviteten, men samtidig understregede vigtigheden af at fastholde den lange rente på det niveau, som kunne anses for passende på længere sigt, med den udtrykkelige begrundelse, at variation af den lange rente er uegnet til styring af aktiviteten på kort sigt.

De tanker, som Keynes under anden verdenskrig gjorde sig om britisk efterkrigs politik, lå i naturlig forlængelse af den ovenfor omtalte 1933-artikel. Kontrol med private kapitalbevægelser måtte indgå som et permanent element; videre måtte i det mindste i en forventet meget langvarig overgangsperiode statshandel med råvarer og kvantitative importrestriktioner opretholdes, samtidig med at i den indenlandske økonomiske politik investeringerne skulle fremmes på forbrugets bekostning ved både direkte kontrol og høj beskatning.

I de britisk-amerikanske forhandlinger om Bretton Woods institutionerne blev der i resultatet ikke meget tilbage af Keynes-planen, helt enkelt fordi behovet for finansiel assistance fra USA afgørende svækkede Keynes' forhandlingsposition. Af de for Keynes essentielle elementer overlevede kun bestemmelserne om kapitalbevægelser i form af IMF-statutternes artikel VI, sec. 3. På hjemrejsen sammen med andre britiske delegationsmedlemmer efter Savannah konferencen marts 1946 forfattede Keynes, oprørt over den amerikanske politik og dominerende holdning, en skarp artikel, der mundede ud i anbefaling af, at UK trak sig ud af Bretton Woods institutionerne¹. Kun med besvær lykkedes det hans ledsagere at overtale Keynes til at tilintetgøre artiklen, først og fremmest ved henvisning til konsekvenserne for det amerikanske lån.

Seks uger senere døde Keynes. To dage efter hans død modtog Harrod manuskriptet til Keynes' artikel i *Economic Journal* om den amerikanske betalingsbalance, sendt i en kuvert adresseret af Keynes selv. Artiklen giver et fra britisk synspunkt relativt optimistisk billede af udviklingstendenserne på længere sigt, omtaler positivt de amerikanske forslag vedrørende international økonomisk politik og beklager deres negative modtagelse i UK. Videre henvises — om end med forbehold — til de klassiske tilpasningsmekanismer som »permanent truths of great significance«, og modsat omtales nedsættende »much modernist stuff, gone wrong and turned sour and silly ...«. Bekræftende denne markante ændring af Keynes' anskuelser henviser Harrod i sin Keynes-biografi (Harrod 1951, kap. XIV) til et brev af 28. jan. 1946 fra Keynes samt et i Cambridge februar samme år holdt foredrag. Andre derimod opfattede artiklen som tegn på, at Keynes var

1. Bolton (1972) skriver, at Keynes i artiklen anbefalede, at UK undlod at ratificere Bretton Woods aftalerne, hvilket må være en fejlhuskning. Ratifikationen var sket i december 1945.

en syg mand, og at den følgelig ikke kunne tages som udtryk for hans »sande« meninger; og det var genstand for diskussion, om artiklen skulle offentliggøres (jfr. henvisninger i Hutchison 1981, p. 145, note 19). Crotty (1983) hælder til den opfattelse, at Keynes nødtvungen gav efter for vedholdende amerikansk pression og derefter søgte at forsvare resultatet over for både sine landsmænd og sig selv.

Hvad der her er sandt, kan ifølge sagens natur aldrig afgøres med sikkerhed. I sin selvbiografi skrev Russell om Keynes: »He was always inclined to overwork, in fact it was overwork that caused his death«. (Russell 1967, p. 71). Mere vist er nok det af Harrod citerede udsagn af Keynes selv: »No state of mind is more painful than a state of continuing doubt«. (Harrod 1951, p. 478).

Hvorfor blev det Keynes, som skrev *General Theory* — som iværksatte den Keynesianske revolution i økonomisk teori? En stor del af forklaringen er måske at søge i de indtryk, Keynes modtog, og den holdning, som dannedes i hans ungdom som medlem af Apostlene og Bloomsbury-gruppen, og som indebar, at for ham forblev økonomi og økonomisk teori noget inessentielt, hvortil han bevarede en udogmatisk, afslappet indstilling. Et andet og på anden måde betydningsfuldt forhold var, at omkring 1930 dannes the Cambridge circus, hvor Keynes diskuterede med, i stedet for ældre økonomer, navnlig Kahn, Joan Robinson og Sraffa. At Kahn's multiplier-artikel må have været en vigtig impuls kan vanskeligt betvivles, og Joan Robinson's artikel fra 1933 (Joan Robinson, 1933) indicerer, at allerede da var klarhed opnået om et centralt element i *General Theory*. Videre var det en nærliggende tanke, at via Joan Robinson havde 3. del af *Das Kapital* været bidragende inspiration til udviklingen af *General Theory's* model, hvis ikke en sådan formodning var dementeret af Joan Robinson (1966, p. 134).

Litteratur

- Bell, Quentin. 1968. *Bloomsbury*.
- Bolton, G. 1972. Where critics are as wrong as Keynes was. *The Banker*, p. 1385 ff.
- Crotty, J.R. 1983. On Keynes and capital flight. *Journal of Economic Literature*, p. 59 ff.
- CWK. *The Collected Writings of John Maynard Keynes*. 1971 ff.
- Harrod, R.F. 1951. *The Life of John Maynard Keynes*.
- Hutchison, T.W. 1981. *The Politics and Philosophy of Economics*.
- Keynes, J.M. 1946. The balance of payments of the United States. *Economic Journal*, p. 172 f.
- Robinson, Joan. 1933. The theory of money and the analysis of output. *Review of Economic Studies*, p. 22 f.
- Robinson, Joan. 1966. Marx and Keynes. *Collected Economic Papers*, vol. I, p. 133 f.
- Russell, B. 1967. *The Autobiography of Bertrand Russell*.
- Sorel, G. 1908. *Réflexions sur la violence*.

en syg mand, og at den følgelig ikke kunne tages som udtryk for hans »sande« meninger; og det var genstand for diskussion, om artiklen skulle offentliggøres (jfr. henvisninger i Hutchison 1981, p. 145, note 19). Crotty (1983) hælder til den opfattelse, at Keynes nødtvungen gav efter for vedholdende amerikansk pression og derefter søgte at forsvare resultatet over for både sine landsmænd og sig selv.

Hvad der her er sandt, kan ifølge sagens natur aldrig afgøres med sikkerhed. I sin selvbiografi skrev Russell om Keynes: »He was always inclined to overwork, in fact it was overwork that caused his death«. (Russell 1967, p. 71). Mere vist er nok det af Harrod citerede udsagn af Keynes selv: »No state of mind is more painful than a state of continuing doubt«. (Harrod 1951, p. 478).

Hvorfor blev det Keynes, som skrev *General Theory* — som iværksatte den Keynesianske revolution i økonomisk teori? En stor del af forklaringen er måske at søge i de indtryk, Keynes modtog, og den holdning, som dannedes i hans ungdom som medlem af Apostlene og Bloomsbury-gruppen, og som indebar, at for ham forblev økonomi og økonomisk teori noget inessentielt, hvortil han bevarede en udogmatisk, afslappet indstilling. Et andet og på anden måde betydningsfuldt forhold var, at omkring 1930 dannes the Cambridge circus, hvor Keynes diskuterede med, i stedet for ældre økonomer, navnlig Kahn, Joan Robinson og Sraffa. At Kahn's multiplier-artikel må have været en vigtig impuls kan vanskeligt betvivles, og Joan Robinson's artikel fra 1933 (Joan Robinson, 1933) indicerer, at allerede da var klarhed opnået om et centralt element i *General Theory*. Videre var det en nærliggende tanke, at via Joan Robinson havde 3. del af *Das Kapital* været bidragende inspiration til udviklingen af *General Theory's* model, hvis ikke en sådan formodning var dementeret af Joan Robinson (1966, p. 134).

Litteratur

- Bell, Quentin. 1968. *Bloomsbury*.
- Bolton, G. 1972. Where critics are as wrong as Keynes was. *The Banker*, p. 1385 ff.
- Crotty, J.R. 1983. On Keynes and capital flight. *Journal of Economic Literature*, p. 59 ff.
- CWK. *The Collected Writings of John Maynard Keynes*. 1971 ff.
- Harrod, R.F. 1951. *The Life of John Maynard Keynes*.
- Hutchison, T.W. 1981. *The Politics and Philosophy of Economics*.
- Keynes, J.M. 1946. The balance of payments of the United States. *Economic Journal*, p. 172 f.
- Robinson, Joan. 1933. The theory of money and the analysis of output. *Review of Economic Studies*, p. 22 f.
- Robinson, Joan. 1966. Marx and Keynes. *Collected Economic Papers*, vol. I, p. 133 f.
- Russell, B. 1967. *The Autobiography of Bertrand Russell*.
- Sorel, G. 1908. *Réflexions sur la violence*.